

IAS 39 Nolu Standart Hükümlerine Göre Menkul Kıymetler ve Finansal Duran Varlık İşlemlerinde Uygulanacak Muhasebe Politikaları

Nalan AKDOĞAN*

The objective of this article is to describe the accounting policies and the principles for recognising, measuring and disclosing information about financial assets, especially financial asset held for trading, held-to-maturity investment and available-for-sale in financial statements of business enterprises.

1. Giriş

32 nolu Uluslararası Muhasebe Standardı (IAS 32) Finansal Araçların Sunumuna ve Açıklanmasına ilişkin konuları düzenlerken, 39 nolu Uluslararası Muhasebe Standardı (IAS 39) "Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesine ve Değerlemesine" ait konuları düzenlemiştir. Finansal araçlar; iki işletmeden birinin, finansal varlıklarında, diğerinin finansal yükümlülüklerinde veya sermayesinde aynı tutarda artış meydana getiren sözleşmeyi ifade eder. Finansal varlıklar, nakit mevcudunu, alacakları (sözleşmeden doğan finansal varlık alım hakkını) ve başka bir işletmeyle finansal araçları değiştirme hakkını veya diğer bir işletmenin sermayesini temsil eden belgeyi ifade eder. Finansal yükümlülükler ise, sözleşmeden doğan ve diğer bir işletmeye nakit veya finansal varlık devretme veya diğer bir işletme ile finansal araçları değiştirme yükümlülüğünü kapsamına alır.

Menkul kıymetler ve finansal duran varlıklar, finansal varlıkların önemli kalemlerini oluşturmaktadır. Bu makalede menkul kıymetler ve finansal duran varlıklarla ilgili olarak 39 nolu Uluslararası Muhasebe Standardında öngörülen muhasebe politikaları açıklanacaktır.

2. Menkul Kıymetlerin Kapsamı

Menkul kıymetler;

- Alım satım amaçlı menkul kıymetler,
- Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler,

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü Öğretim Üyesi.

· Satılmaya hazır menkul kıymetler (satılabilir diğer menkul kıymetler) olarak bölümlenir.

1) Alım satım amaçlı menkul kıymetler

Alım satım amaçlı menkul kıymetler kapsamında, tahvil, senet, bono, para piyasası kağıtları gibi borçlanma senetleri ve pazarlanabilme özelliğine sahip hisse senetleri ve diğer menkul kıymetler yer alır.

Alım satım amaçlı menkul kıymetler; *fiyatta veya satıcının marjında meydana gelen kısa vadeli dalgalanmalardan kâr sağlama amacıyla edinilen, ve fon fazlasını değerlendirmek amacıyla yapılan spekülatif yatırımlardır.* Bu menkul kıymetler, nitelikleri itibarıyla kolayca paraya çevrilen ve bir yıldan daha kısa süreli elde tutulma amacıyla edinilen varlıklardır. Atıl olarak kalabilecek kısa vadeli fonların değerlendirilmesi amacıyla menkul kıymetlere yatırım yapılır. Bir menkul kıymet, eğer fiyatta veya satıcının marjlarındaki kısa vadeli dalgalanmadan kar elde etmek amacıyla, ticari amaçlı benzer varlıklardan oluşan bir portföyün parçası ise alım satım amaçlı menkul kıymetler olarak sınıflandırılır (IAS 39 madde 10).

2) Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler

İşletmenin vade sonuna kadar elde tutma amacının ve finansal gücünün bulunduğu, sabit veya belirlenebilir ödemeleri ve sabit bir vadesi bulunan (işletme faaliyetlerinden kaynaklanan alacak ve verilen ödünçler dışında) menkul kıymetleri ifade eder (IAS 39 madde 10). Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerde, normal koşullarda menkul kıymetin vadeden önce elden çıkarılması düşünülmektedir. Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymet belirlemede aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulur:

a) Aşağıdaki koşulların varlığı durumunda, sabit vadeli bir menkul kıymetin vadeye kadar elde tutulma niyetinin bulunmadığı kabul edilir (IAS 39 madde 79)

- İşletme menkul kıymetlerini sadece belirsiz bir süre için saklama niyetinde ise,

- İşletme, piyasadaki faiz oranlarındaki değişikliklere veya risklere, likidite ihtiyacına, alternatif yatırımların elde edilmesinde ve getirisinde meydana gelen değişikliklere ya da yabancı para riskinde meydana gelen değişikliklere karşılık olarak, tekrarı beklenmeyen ve tahmin edilemeyen durumlar dışında menkul kıymeti satmaya hazırsa,

- Menkul kıymet ihraç edenin; yükümlülüğünü o varlığın amorti edilmiş değerinin (net defter değerinin) çok altında bir tutarda ödeme hakkı varsa.

Bu koşulların herhangi birinin varlığı durumunda, işletmede, söz konusu menkul kıymetin vadeye kadar elde tutulma niyetinin bulunmadığı kabul edilir

b) Değişken faiz oranlı borçlanma senetlerinin, vadeye kadar elde tutulan yatırımlar için aranan koşulları taşıdığı kabul edilir. Hisse senetleri, vadeleri belirsiz olduğundan ve hisse senedi sahibinin elde edeceği getiri tutarı önceden bilinmediğinden vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler kapsamında değildir.

Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlarda, sabit ya da belirlenebilir ödemeler ile sabit vade; borcun ana para ve faizi gibi borçlanma senedinin sahibine ödenecek tutarları ve ödeme tarihlerini tanımlayan bir sözleşme anlamına gelir (IAS madde 80).

c) İşletme, eğer cari yılda veya son iki yıl içinde, vadeye kadar elde tutmak amacıyla edindiği menkul kıymetlerin ihmal edilebilecek kadar küçük olan tutarları dışındaki bir miktarını satışa konu ettiyse veya diğer bir tarafa devrettiyse bu menkul kıymetler vadeye kadar saklanacak menkul kıymet olarak sınıflandırılmaz. Ancak;

i- Piyasa faiz oranlarındaki değişikliklerin menkul kıymetin gerçeğe uygun değeri üzerinde önemli bir etkisi olmayacağı kadar vadeye yakın satışlar,

ii- Önceden belirlenmiş ödemeler veya peşin ödemeler yoluyla menkul kıymetin değerinin tam olarak tahsil edilmesinden sonra yapılan satışlar,

iii- Kontrol edilemeyen, yinelenmeyen ve tahmin edilemeyen bir olayın sonucunda yapılan satışların var olduğu durumlarda,

bu kısıtlama geçerli olmaz (IAS 39 madde 83).

d) Genel olarak menkul kıymetler için, *gerçeğe uygun değer, amorti (iskonto) edilmiş bedele* göre daha uygun bir değerlendirme yöntemidir. Ancak, vadeye kadar elde tutulan menkul kıymet sınıflandırması bir istisna olarak kabul edilir ve bu durum eğer işletme söz konusu menkul kıymeti vadeye kadar elinde tutmaya niyetliyse ve tutma gücüne sahipse geçerli olur. Bir işletmenin faaliyetleri, vadeye kadar elde tutma amacıyla edinilen menkul kıymetleri vadeye kadar elinde tutma niyetine veya elde tutma gücüne gölge düşürdüğünde, ilgili menkul kıymetler vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymet kapsamından çıkar ve gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilir (IAS 39 madde 84).

e) Menkul kıymetlerin;

i) Menkul kıymeti çıkarmanın kredi değerliliğindeki önemli bir düşüş olması,

ii) Vergi kanunlarında, vadeye kadar elde tutulan menkul kıymetlerin faizinde var olabilecek vergi indirim ve muafiyetlerini ortadan kaldıran bir değişikliğin olması,

iii) Vadeye kadar elde tutulan menkul kıymetlerin satışının veya devrinin, işletmenin mevcut faiz riski pozisyonunu veya kredi riski politikasını devam ettirmesini gerektiren önemli bir şirket birleşmesi veya bir bölümünün satılması gibi önemli bir düzenleme olması,

iv) İzin verilen veya serbest olan bir yatırımın niteliğini belirli türden yatırımların azami oranını önemli ölçüde değiştirecek işletmenin vadeye kadar elde tutması gereken menkul kıymetleri elden çıkarmasına neden olan, yasa ve düzenlemelerde değişiklikler,

v) İşletmenin sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerde işletmenin vadeye kadar elde tutulan menkul kıymetleri satarak portföyünü küçültmesini gerektiren değişiklikler,

vi) İşletmelerin riske maruz varlıklar nedeniyle tutmaları gereken sermaye düzenlemeleri kapsamında vadeye kadar elde tutulan menkul kıymetlerin risk ağırlıklarının önemli ölçüde artırılması,

64 nedeniyle vadeden önce satılması halinde, söz konusu yatırımlarda vadeye kadar saklama niyeti ihlal edilmiş sayılmaz (IAS 39 madde 86).

f) İşletmenin, menkul kıymetleri vadeye kadar finanse edebilmesini sağlayacak finansal kaynakları yoksa veya menkul kıymeti vadeye kadar elde tutma amacının engelleyebilecek yasal veya benzeri kısıtlamalar varsa, işletmenin vadeye kadar elde tutma amaçlı menkul kıymet edinme kabiliyetinin olmadığı kabul edilir (IAS 39 madde 87).

g) İşletme, vadeye kadar saklanacak menkul kıymetlerini, vadeye kadar saklamamama niyetini sadece ilgili menkul kıymeti ilk elde ettiği zaman değil, bilanço tarihlerinde de değerlendirir (IAS 39 madde 89).

3) Satılmaya hazır menkul menkul kıymetler

Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerle alım satım amaçlı menkul kıymetler dışında kalan menkul kıymetleri ifade eder.

Alım satım amaçlı olmayan veya vadesi belirsiz olan ve likidite sıkıntısında her an elden çıkartılabilecek menkul kıymetler bu grupta yer alır. Ayrıca, konsolidasyon kapsamında olmayan ve önemli etkinliğin bulunmadığı veya fon transferinde sınırlamalar bulunduğu için özkaynak yöntemine göre değerlendirilmeyen bağlı ortaklıklar, iştirakler ve vade sonuna kadar elde tutma amacı ile edinilmeyen bağlı menkul kıymetler, satılmaya hazır menkul kıymetler kapsamında düşünülmelidir.

Finansal duran varlıkların özelliği olması bakımından niteliği ayrıca aşağıda ele alınmıştır.

Uzun vadeli yatırım, yatırım yapılan işletme ile mevcut iş ilişkilerini korumak, kolaylaştırmak veya daha ileri götürmek, yönetimde söz sahibi olmak veya yönetimini kontrol altına almak amacıyla yapılan yatırımları kapsar.

Uzun vadeli menkul kıymet yatırımları, kendi arasında yatırım büyüklüğüne, işletmenin yatırım yapılan işletme üzerindeki etki derecesine göre sınıflandırılır. Etki derecesinin belirlenmesinde, "Önemli Etkinlik" ve "Kontrol Gücü" kavramları esas alınır.

Önemli etkinlik, yatırım yapılan işletmenin finansal politikalarına ve faaliyet politikalarına katılma gücüdür (Bu politikaların tümünü kontrol edememekle birlikte bunları etkileyebilir durumda olmak önemli etkinlik için yeterlidir). Aksi belirtilmedikçe, işletme, yatırım yapılan işletmede doğrudan veya dolaylı olarak % 20 veya daha fazla sermaye payına veya oy hakkına sahip ise işletmenin bu işletme üzerinde önemli etkisinin olduğu kabul edilir (IAS 28 madde 4).

Kontrol gücü bir işletmenin faaliyetlerinden yarar sağlamak amacıyla, işletmenin finansal politikalarının ve faaliyet politikalarının yönetilmesidir. Eğer

işletme, yatırım yapılan işletmede doğrudan veya dolaylı olarak % 50'den daha fazla sermaye veya oy hakkına sahip ise, aksi açıkça belirtilmedikçe, işletmenin bu işletme üzerinde kontrol gücünün olduğu kabul edilir (Yatırım yapılan işletmede sermayenin tabana yayılması sonucunda % 50'den daha düşük bir oy hakkıyla da kontrole sahip olunabilir).

Önemli etkinlik ve kontrol gücünün var olup olmamasına göre finansal duran varlıklar,

- Bağlı menkul kıymetler,
 - İştirakler (önemli etkinlik alanı dışı),
 - İştirakler (önemli etkinlik alanı içi)
 - Bağlı ortaklıklar
- olarak bölümlendirilir.

İşletmenin yatırım yapılan işletmedeki doğrudan ve dolaylı olarak sermaye payı veya oy hakkı % 10'un altında ise, bu yatırım "*Bağlı Menkul Kıymetler*" de yer alır. Ayrıca, hisse senedi dışında kalan ve uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunlulukla alınan veya paraya dönüşme niteliği kaybaldığı için elde tutulan menkul kıymetler de bağlı menkul kıymet olarak adlandırılır.

İşletmenin yatırım yapılan işletmedeki doğrudan ve dolaylı olarak sermaye veya oy hakkı % 10'un üzerinde, % 20'nin altında ise, bu yatırımlar *iştirak* olarak kaydedilip izlenir. Ancak, işletmenin söz konusu iştirak üzerinde önemli etkisi olmayacağından yatırım, *önemli etkinlik alanı dışı iştirak* olarak işlem görür.

İşletmenin yatırım yapılan işletmedeki doğrudan ve dolaylı olarak sermaye payı veya oy hakkı % 20'nin üzerinde, % 50'nin altında ise, bu yatırımlar üzerinde önemli etkinliği olduğu kabul edilir ve yatırım *önemli etkinlik alanı içi iştirak* olarak kabul edilerek değerlendirilme ve konsolidasyonda farklı uygulamaya tabi tutulur.

3. Menkul Kıymet Alım İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesinde Uygulanacak Muhasebe Politikaları

Menkul kıymetler elde edildiklerinde, edinme değeri ile kayıtlara alınır. Edinme bedeli alış maliyetini ifade eder.

Satın alma fiyatıyla birlikte satın almayla ilgili olarak katılan giderler (komisyon, harç, damga vergisi vb) menkul kıymetin maliyet bedeline dahil edilir.

Menkul kıymet elde edilmeden önce tahakkuk etmiş, ancak satıcı tarafından tahsil edilmemiş, dolayısıyla da menkul kıymete ödenen bedele dahil edilmiş olan faizler varsa, bu faizin (daha sonra tahsil edilecek faizin menkul kıymetin aktife girmesinden önceki süreye düşen kısmının) maliyetten düşülmesi gerekir. Gelir olarak tahsil edilecek tutarın sadece menkul kıymetin aktife girdiği tarihten sonraki

süreye ait olan kısmı gelir yazılır, geri kalan kısmı satınalma bedelinden ayrı olarak muhasebeleştirilen tutara mahsup edilir.

Satınalma tarihinde, kupon bedellerinin fiyatı belirli ise, kupon bedelleri maliyet fiyatına dahil edilmez, tahsil edilecek kupon bedelleri olarak ayrı bir kıymet olarak kaydedilip izlenir.

Hisse senetleri ve finansal duran varlık yatırımları, elde edildiklerinde edinme değeri ile kayıtlara alınır. Edinme bedeli alış maliyetini ifade eder.

Satın alma fiyatıyla birlikte satın almayla ilgili olarak katılan giderler (komisyon, harç, damga vergisi vb), finansal duran varlıkların maliyet bedeline dahil edilir.

4. Menkul Kıymetlerin Kayıtlardan Çıkarılmasında Uyulacak Esaslar

Menkul kıymetlerin kayıttan çıkarılmasında aşağıdaki esaslara uyulur.

1. İşletme, menkul kıymetlerin konu olduğu sözleşmeden doğan hakları üzerindeki kontrolünü kaybederse, söz konusu menkul kıymet kayıtlardan çıkarılır. İşletme, sözleşmeden doğan hakkını elde etmişse, hakkı zaman aşımına uğramışsa veya hakkından vazgeçmişse menkul kıymet üzerindeki kontrolünü kaybetmiş sayılır (IAS 39 madde 35).

2. Bir menkul kıymet, başka bir tarafa devredilmişse ve bu devir, kayıttan çıkarılma ile ilgili koşulları kapsamıyorsa bu işlem devreden işletme açısından teminatlı borçlanma gibi kaydedilir. Bu durumda, devre konu varlığı tekrar elde etme hakkı, bir türev finansal araç işlemi değildir (IAS 39 madde 36).

3. İşletmenin bir menkul kıymet üzerindeki kontrolü kaybedip kaybetmediği, işletmenin ve devralan tarafın durumuna bağlıdır. Her iki tarafın da durumu devreden menkul kıymet üzerindeki kontrolünün devam ettiğini gösteriyorsa, devreden varlığı bilançosundan çıkarmamalıdır. Başka bir ifade ile, işletme devralan tarafa menkul kıymet karşılığında borç verenin ana para ve getirisi kadar ödemede bulunarak menkul kıymeti geri alma yetki ve zorunluluğunda ise, söz konusu menkul kıymet kayıttan çıkarılmaz. Repo işlemlerinde olduğu gibi. Repo işlemlerinde geri alım vadiyle satış söz konusu olduğunda menkul kıymetler portföyünden çıkartılıp karşı tarafa teslim edilmediğinden muhasebe kayıtlarında ilgili menkul kıymet hesaplarından çıkartılmaması gerekir (IAS 39 madde 37-39).

4. Menkul kıymetin kayıttan çıkarılması durumunda, devrolunan menkul kıymetin defter değeriyle, söz konusu menkul kıymetin satışından elde edilen veya elde edilecek gelir ve söz konusu menkul kıymetin gerçeğe uygun değerle kaydedilmesine ilişkin olarak özkaynaklarda gösterilen yeniden değerlendirme hesaplarına ilişkin tutarın (eğer varsa) toplamı arasındaki fark, dönem sonuçlarına kar veya zarar olarak ilave edilir (IAS 39 madde 43).

5. Menkul kıymetlerin kayıttan çıkarılmasında, işletme ayrıştırılabilir nitelikteki menkul kıymetlerin bir kısmının başkalarına devredilmesinin söz konusu olması

halinde, bu menkul kıymetin defter değeri, elde kalan kısım ile satılan kısmın değeri satış tarihindeki *gerçeğe uygun değer* esas alınarak paylaşılır. Kâr/zarar, satılan kısmın getirdiği kazançta göre kaydedilir. Menkul kıymetin elde kalan kısmının güvenilir bir şekilde ölçülemediği istisnai durumlarda, varlığın tümü kayıtlardan düşülür. Bu durumda, menkul kıymetin defter değerinin tamamı satılan kısma bağlıdır ve kar/zarar, (a) satış bedeli ile (b) menkul kıymetin bir önceki defter değeri arasındaki farka ilave olarak, menkul kıymetin gerçeğe uygun değerinin yansıtması için kaydedilmiş tutarların (değer artış fonları) ilave edilmesi veya (menkul kıymet, finansal duran varlık karşılıklarının) düşülmesinden sonra kalan tutara eşit olarak kaydedilir (IAS 39 madde 47).

5. Menkul Kıymetlerin Değerlemesinde Uygulanacak Muhasebe Politikaları

5.1. Menkul Kıymetlerin Değerlemesinde Kullanılan Ölçüler

5.1.1. Gerçeğe Uygun Değer

Alım satım amaçlı ve satılmaya hazır menkul kıymetler, envanterde, gerçeğe uygun değeri (borsa değeri) ile değerlendirilir. *Menkul kıymetin gerçeğe uygun değeri ise, karşılıklı pazarlık ortamında; bilgili bir alıcı ile bilgili bir satıcı arasındaki bir varlığın el değiştirmesi veya bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır* (IAS 32 madde 15). Yabancı paralı menkul kıymetler, cari döviz kuru ile TL'ye çevrilir.

Gerçeğe uygun değerın güvenilir biçimde belirlenmesinde aşağıdaki ilkeler göz önünde bulundurulur:

1. Menkul kıymetin gerçeğe uygun değerinin tespitinde, bu değerle ilgili tahminlerdeki değişkenlik menkul kıymet için önemli değilse veya olasılıklar makul bir şekilde değerlendirilebiliyor ve gerçeğe uygun değerın hesaplanmasında kullanılıyorsa, söz konusu menkul kıymetin gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebildiği kabul edilir (IAS 39 madde 95).

2. a) Aktif bir piyasada yayınlanmış fiyat kotasyonu bulunan menkul kıymetlerin,

b) Bağımsız bir derecelendirme kuruluşu tarafından değerlendirilen ve nakit akımları makul bir biçimde tahmin edilebilen borç senetlerinin,

c) Uygun bir değerlendirme modeli olan ve aktif piyasalarda oluşan veriler kullanılarak yapılan değerlendirme modelindeki bilgi girişleri güvenilir olan menkul kıymetlerin,

gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebildiği kabul edilir (IAS 39 madde 96).

3. Menkul kıymetlerin gerçeğe uygun değeri, genel kabul görmüş çeşitli yöntemlerden biriyle belirlenebilir. Değerlendirme teknikleri, piyasadaki katılımcıların gerçeğe uygun değerlerin tahmininde kullanacakları varsayımlar ile

peşin ödeme oranlarına, tahmini kredi kaybı oranlarına ve faiz ve iskonto oranlarına ilişkin varsayımları da içerir (IAS 39 madde 97).

4. Gerçeğe uygun değerın saptanmasında, işletmenin işlerini tasfiye etmek veya faaliyetlerin ölçüsünü daraltmak ya da kötü şartlarla bir işi üstlenmek gibi bir niyetinin ve ihtiyacının olmadığı varsayılır. Bu nedenle gerçeğe uygun değer, zorlama bir işlem, istek dışı tasfiye veya sıkıntı yaratan bir satış sonunda bir işletmenin elde edeceği veya ödeyeceği bir tutar değildir. Ancak, menkul kıymetlerin gerçeğe uygun değerlerini belirlerken, işletme mevcut koşulları göz önünde bulundurur ve o andaki durumunu değerlendirir. Şöyle ki, işletmenin en kısa sürede nakit karşılığı satmaya karar verdiği bir menkul kıymetin gerçeğe uygun değeri, bu tür bir satıştan elde etmeyi umduğu tutarla belirlenir. Bir menkul kıymetin acilen satılmasından elde edilecek nakit miktarı, mevcut likidite ve o varlığın piyasa derinliği gibi faktörlerden etkilenir (IAS madde 98).

5. Aktif bir piyasada yayınlanmış fiyat kotasyonlarının varlığı, normalde gerçeğe uygun değerın en iyi kanıtıdır. Eldeki menkul kıymet için borsada kote olan uygun piyasa fiyatı, genellikle alıcının önerdiği fiyattır; elde edilecek bir menkul kıymet için ise cari teklif veya satıcının önerdiği fiyattır. Alıcının ve satıcının önerdiği fiyat kotasyonları temin edilemiyorsa, işlem tarihi ile kayıt tarihleri arasında ekonomik koşullarda önemli bir değişiklik olmaması kaydıyla, en son yapılan işlemin fiyatı gerçeğe uygun değeri gösterebilir. Eğer işletmenin aktif-pasif yapısı uyumlu ise, gerçeğe uygun değerleri belirlemek için ortalama piyasa fiyatları da kullanılabilir (IAS 39 madde 99).

6. Eğer bir menkul kıymetin piyasası aktif bir piyasa değilse, güvenilir bir gerçeğe uygun değer elde etmek için, yayınlanmış fiyat kotasyonlarında ayarlama yapılması gerekir. Eğer bir piyasada fazla hareketlilik yoksa, bazı borsa dışı piyasalar gibi iyi oturmuş bir piyasa değilse veya değerlendirilecek menkul kıymetin alım satımına konu olan birim sayısına kıyasla küçük miktarlarda alım satımı yapılıyorsa, kote edilmiş piyasa fiyatları, o aracın piyasa değerini göstermeyebilir. Alım satım hacminin nispeten az olduğu durumlarda, daha büyük hacimler için uygulanacak fiyat kotasyonu, o menkul kıymetin piyasa fiyatını belirleyenden temin edilebilir. Kote edilmiş bir piyasa fiyatının bulunmadığı durumların yanı sıra diğer durumlarda da, değerlendirme ilkelerinin izin verdiği ölçüde gerçeğe uygun değerleri belirlemek için tahmin teknikleri kullanılabilir. Bunun için; temelde aynı olan başka bir menkul kıymetin cari piyasa değerine başvurulması, iskonto edilmiş nakit akımının incelenmesi ve opsiyon fiyatı verme modelleri uygulanabilir. İskonto edilmiş nakit akımının incelenmesinde, borçlunun kredi değerliliği, sözleşmedeki faiz oranının belirlendiği kalan süre, anaparanın geri ödemesi için kalan süre ve ödemenin yapılacağı para cinsi de dahil olmak üzere temelde aynı şartlara ve özelliklere sahip finansal araçlar için geçerli getiri oranına eşit iskonto oranı (oranları) kullanılır (IAS 39 madde 110).

7. Eğer bir finansal aracın bütünü için bir piyasa fiyatı bulunmuyorsa, ancak birleşik parçalar için piyasalar mevcutsa, gerçeğe uygun değer, ilgili piyasa fiyatları baz alınarak oluşturulur. Eğer bir finansal aracın piyasası yoksa, ancak benzer bir finansal aracın piyasası mevcutsa, gerçeğe uygun değer, benzer finansal aracın piyasa fiyatı baz alınarak oluşturulur (IAS 39 madde 101).

8. Yukarıda sıralananların dışında, makul gerçeğe uygun değer tahminlerinin çeşitliliğinin çok da önemli olmadığı pek çok durum vardır. Normal olarak işletmenin dışarıdan temin ettiği menkul kıymetin gerçeğe uygun değerini tahmin etmek mümkündür. İşletme elde ettikten sonra, gerçeğe uygun değerini güvenilir bir şekilde ölçemeyeceğini düşündüğü bir finansal aracı satın almaz. Pek çok durumda, maliyetin veya değer tahmin edilebilmesi gerekir; mantıklı tahminlerin kullanılması finansal tabloların hazırlanmasında önemli bir yer tutar ve bu tabloların güvenilirliğini bozmaz (IAS 39 madde 102).

5.1.2. Menkul Kıymetlerin Gerçeğe Uygun Değerinin Belirlenmesi

Borsada işlem gören menkul kıymetlerin gerçeğe uygun değeri, borsa değeridir. Bu nedenle, borsada işlem gören menkul kıymetler borsa değerine göre değerlendirilir. Borsada işlem görmeyen menkul kıymetler ise elde etme maliyetleri veya iç verim oranı yöntemi kullanılarak bulunan iskonto edilmiş değerleri veya Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının belirlediği fiyatlara göre değerlendirilir.

Menkul kıymetlerin gerçeğe uygun değerinin (borsa değerinin) belirlenmesinde aşağıdaki esaslardan hareket edilir.

a) Hisse Senetleri

Borsalar ve diğer teşkilatmış piyasalarda işlem gören hisse senetleri bilanço gününden önceki beş iş (veya bankalarda otuz) günü boyunca borsada oluşan günlük ağırlıklı ortalama fiyatların ortalaması olan borsa değeri ile değerlendirilir.

ii) Ortalamanın hesabında sermaye artırıcı ve temettü ödemesi gibi işlemlerden kaynaklanan etkiler giderilir.

iii) Bilanço gününden önceki beş (veya otuz) iş günü içinde elde edilen hisse senetleri elde etme maliyeti ve bilanço gününde oluşan ağırlıklı ortalama fiyatın, düşük olanı ile değerlendirilir.

iv) Hisse senetlerinin elde etme maliyeti ile borsa değeri arasındaki farklar (borsa değer artışları veya borsa değer azalışları) finansal varlık ve pozisyonlardaki değer düzeltim kârları veya zararları olarak borsa değer artış kârları veya borsa değer azalış zararları hesaplarında gösterilir.

v) Vergi mevzuatına göre (VUK md. 279), alış bedeli ile değerlendirilmesi gereken hisse senetlerinin ve hisse senedi ağırlıklı yatırım fonu katılma belgelerinin borsa değeriyle değerlendirilmesinden doğan farklar, mali kârın tespitinde dikkate alınır.

vi) Hisse senetlerini gerçeğe uygun değeri (borsa değeri) ile değerlemek esas olmakla birlikte, aktif bir piyasada kote edilmiş bir fiyatı bulunmayan ve gerçeğe

uygun değerleri makul ve güvenilir bir şekilde hesaplanamayan hisse senetleri; elde etme maliyetleri ile değerlendirilir (IAS 39 madde 70).

b) Yatırım Fonu Katılma Belgeleri

Yatırım fonu katılma belgeleri gerçeğe uygun değer ile (piyasa fiyatıyla) değerlendirilir.

Fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulu bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri ile diğer yatırım fonlarına ait katılma belgelerinin (A ve B tipi fon katılma belgelerinin) piyasa değerleri, ilgili yatırım fonunun bilanço tarihi için açıklamış olduğu alış fiyatlarına göre belirlenir.

c) Kamu Borçlanma Senetleri İle Diğer Kurumların Borçlanma Senetleri

Devlet tahvilleri, özel kesim tahvilleri, finansman bonusu gibi varlıklar elde edildiklerinde elde etme maliyeti ile kaydedilirler. İşletme, uygulamasında:

-Vade sonuna kadar elde tutulacaklar,

-Borsada veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda aktif olarak işlem görmeyenler,

-Piyasa değeri (rayiç değeri) güvenilir bir şekilde tespit edilemeyenler

hariç olmak üzere; tahvil, bono gibi borçlanmayı temsil eden menkul kıymetleri borsa fiyatına (piyasa fiyatına) göre değerler (IAS 39 madde 69,73). Borsa değeri ile değerlendirme uygulaması dışında kalan borçlanma senetleri iç verim oranı yöntemi kullanılarak iskonto edilmiş değer üzerinden değerlendirilir. İç verim oranı (efektif faiz oranı) vadeye kadar olan getiri oranını ifade eder. Bu oran Menkul değerlerin faiz ve anapara ödemelerinin bugünkü değerini, o menkul kıymetin fiyatına eşit kılan iskonto oranıdır.

Borsada ya da teşkilatlanmış diğer piyasalarda, değerlendirilmesi yapıldığı belirli bir süre için, menkul kıymetin fiyatı oluşmamış ise T.C. Merkez Bankası'nın uyguladığı ya da ilan ettiği fiyatlar esas alınabilir.

Tahvil, bono gibi borçlanmayı temsil eden menkul kıymetlerin gerçeğe uygun değerinin tespitine yönelik unsurların önemli ölçüde değişkenlik göstermesi veya gerçeğe uygun değere yönelik tahminlerin ilgili dönem içinde makul bir şekilde yapılamaması durumlarında, menkul kıymetin gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülemediği kabul edilir. Tahvil, bono gibi borçlanmayı temsil eden menkul kıymetlerin borsa değerlerinin güvenilir olarak tespitini engelleyen veya tespit edilen değerlerin tutarlılığını ve güvenilirliğini zedeleyen olağandışı piyasa koşullarının varlığı sürdükçe, bu menkul kıymetler, efektif faiz oranı (iç verim oranı) yöntemi kullanılarak iskonto edilmiş değer üzerinden değerlendirilir.

d) Diğer Menkul Kıymetler

Diğer menkul kıymetlerden borsada işlem görenler; bilanço tarihindeki ağırlıklı ortalama fiyatıyla, borsada işlem görmeyenler; elde etme maliyetleri veya iskonto edilmiş değeriyle değerlendirilir.

5.2 Gerçeğe Uygun Değerin Yeniden Ölçülmesi Sonucu Ortaya Çıkan Kâr/Zarara Uygulanacak İşlemler

Riskten korunma ilişkisinin bir parçası olmayan menkul kıymetin gerçeğe uygun değerindeki değişiklik sonucu ortaya çıkan kâr/zarar aşağıdaki şekilde kaydedilir.

a) *Alım satım amaçlı menkul kıymet* ile ilgili olarak ortaya çıkan değer artış kâr veya zararı ortaya çıktığı dönemdeki sonuç hesaplarına dahil edilir. Dolayısıyla, alım-satım amaçlı menkul kıymetlerin piyasa fiyatıyla değerlendirilmesinden doğan değer artış veya azalışları cari dönem sonuçlarına gelir veya gider kaydedilir.

b) *Satılmaya hazır menkul kıymet* ile ilgili değer artış kârı veya değer azalış zararı,

i) Ortaya çıktığı dönemde kâr/zarara dahil edilir veya

ii) Menkul kıymet: satılana, tahsil edilene veya başka bir şekilde elden çıkarılana kadar ya da menkul kıymette bir değer azalışı tespit edilene kadar değişiklikler belirtmek suretiyle doğrudan özkaynaklara kaydedilir. Satılmaya hazır menkul kıymetlerin gerçeğe uygun değerle (birçok durumda borsa değeridir) değerlendirilmesinden doğan farklar, işletmenin tercihinin göre ya doğrudan gelir ve gider yazılır veya özkaynaklar grubunda "borsada oluşan değer artışları" olarak gösterilir. Olumlu farkların özkaynaklar grubunda gösterilmesi durumunda, izleyen dönemlerde olumsuz farklar ortaya çıktığında, önce bu farklar, özkaynaklardaki değer artışlarından mahsup edilir, kalan olumsuz farklar cari dönemin sonuç hesabına gider olarak yazılır (IAS 39 madde 103, 104, 105).

İşletme muhasebe politikası olarak hangi politikayı benimseyeceğine karar vermeli ve bunu *satılmaya hazır* tüm menkul kıymetlere, tutarlı bir şekilde uygulamalıdır.

Muhasebe politikasında isteyerek yapılan bir değişikliğin, işletmenin tablolarındaki sonuçların ve işlemlerin daha uygun bir şekilde sunulmasına olanak sağlayacaksa yapılmasında yarar olabilir.

Ödeme tarihine göre muhasebeleştirerek kaydedilen menkul kıymetlerin, alım satım tarihi ile ödeme tarihi arasındaki dönemde gerçeğe uygun değerinde meydana gelen bir değişiklik; elde etme maliyeti üzerinden veya iskonto edilmiş değer üzerinden kaydedilen varlıklarda değer azalması yaratıyorsa fark zarar yazılır. Bu değişiklik değer artışı yönünde ise her hangi bir işlem yapılmaz. Ancak, gerçeğe uygun değere göre yeniden ölçülen menkul kıymetler için gerçeğe uygun değerdeki değişiklik net kâr/zararın veya özkaynakların içinde gösterilir (IAS 39 madde 106).

Menkul kıymetin alım satım amaçlı olarak gösterilmesi, ilk elde edilme amacına bağlıdır. İşletme gerçeğe uygun değere göre yeniden değerlendirilen menkul kıymetlerini, elinde bulundururken alım satım amaçlı varlıklar dışında kalacak şekilde yeniden tasnif edemez, bununla beraber bu tür yeniden sınıflandırmanın menkul kıymetini gösteren ve yakın zamanda elde edilmiş olan kısa vadeli bir karı

tespit ederse, söz konusu menkul kıymeti alım satım amaçlı varlıklar içinde yeniden gösterilmelidir (IAS madde 107).

Eğer elde tutma niyetinin değişmesinden dolayı vadeye kadar elde tutulan menkul kıymetin iskonto edilmiş değer üzerinden izlenmesi artık uygun değilse, söz konusu menkul kıymet piyasa (gerçeğe uygun değer) değeri üzerinden yeniden değerlendirilir ve defter değeri ile piyasa değeri arasındaki fark sonuç hesaplarına aktarılır.

Menkul kıymetin değeri, güvenilir bir ölçüm yöntemi ile tespit edilemezken sonradan bu mümkün olursa, piyasa değeri üzerinden yeniden ölçülür ve defter değeri ile gerçeğe uygun (piyasa değeri) değeri arasındaki fark, sonuç hesaplarına aktarılır.

Menkul kıymetin gerçeğe uygun değeri;

- Elde tutma niyetinin değişmesi durumunda,
- Piyasa değerinin güvenilir bir biçimde ölçülememesi durumunda,
- Son iki mali yıl sona erdiğinden dolayı bir menkul kıymetin iskonto edilmiş değer yerine piyasa değeri üzerinden kaydedilmesinin uygun olacağı durumlarda,

menkul kıymetin o tarihteki gerçeğe uygun değeri onun iskonto edilmiş yeni değeridir. Doğrudan özkaynaklara kaydedilmiş olan varlığa ilişkin geçmişteki her tür kâr/zarar aşağıda açıklandığı şekilde dikkate alınır (IAS 39 madde 92):

i) Sabit vadeli bir menkul değerle ilgili olarak doğrudan özkaynaklara kaydedilmiş geçmişteki kâr (zarar), vadeye kadar tutulan yatırımın kalan ömrü üzerinden itfa edilir ve sonuç hesaplarına aktarılır. İskonto edilmiş yeni değer ile vadedeki tutar arasındaki fark, prim ve iskontoların dönemlere aktarılmasında olduğu gibi, menkul kıymetin kalan ömrü üzerinden kazanç düzeltilmesi olarak dönemlere gelir olarak yansıtılır.

ii) Sabit bir vadesi bulunmayan menkul kıymetle ilgili olarak doğrudan özkaynaklara kaydedilmiş geçmişteki kâr/zarar, finansal varlık satılana kadar veya başka bir şekilde elden çıkarılana kadar özkaynaklar içinde takip edilir, elden çıkarıldığı andan itibaren ise sonuç hesaplarına kaydedilir.

İskonto edilmiş değer üzerinden kaydedilen menkul kıymetlerin kayıttan çıkarılması veya değer azalışı esnasında ortaya çıkan kâr/zarar, sonuç hesaplarında gösterilir.

5.3. Menkul Kıymetlerin Değer Azalışına Uğraması ve Tahsil Edilememesi Durumunda Uygulanacak Muhasebe Politikaları

Menkul kıymetlerde değer azalışı veya vadesinde tahsil edilememe riskinin olması durumunda aşağıdaki esaslara göre işlem yapılır.

1. Eğer bir menkul kıymetin defter değeri, tahminen geri alınacak tutardan daha büyükse, değer azalışı olduğu kabul edilir. Her bilanço döneminde, menkul kıymet

veya bir grup menkul kıymetin değer azalışına maruz kaldığını gösteren tarafsız bir kanıtın mevcut olup olmadığı araştırılır. Eğer böyle bir kanıt varsa, menkul kıymet veya menkul kıymet grubuna ilişkin geri alınabilecek tutar hesaplanır. İskonto edilmiş tutar üzerinden kayıtlı menkul kıymetlere ilişkin hükümlere veya gerçeğe uygun değere göre yeniden değerlendirilmiş menkul kıymetlerle ilgili hükümlere uygun olarak, ortaya çıkan değer azalışları kaydedilir (IAS 39 madde 108).

2. Bir menkul kıymet veya bir grup menkul kıymette değer azalışı olduğuna veya tahsil edilemediğine dair menkul kıymeti elinde bulunduran tarafından fark edilen tarafsız kanıtların olması gerekir. Bu kanıtlara bazı örnekler aşağıdaki gibidir (IAS 39 madde 110):

- a) Menkul kıymeti çıkaran kuruluşun önemli mali sıkıntı içinde olması,
- b) Faiz veya anapara ödemelerinin yerine getirilmemesi veya ihmal edilmesi gibi davranışlarla sözleşmenin ihlal edilmesi,
- c) Menkul kıymeti çıkaran kuruluşun mali sıkıntısı ile ilgili ekonomik veya yasal nedenlerden ötürü alacaklıların, borçluya başka şartlar altında yapmayacağı bir ayrıcalık tanınması,
- d) Menkul kıymeti çıkaranın, iflas etme veya başka tür yeni bir mali yapılanma içine girme ihtimalinin yüksek olması,
- e) Bir önceki mali rapor döneminde söz konusu menkul kıymete ilişkin bir değer azalışının kaydedilmiş olması,
- f) Mali zorluklar nedeniyle, anılan menkul kıymetin aktif piyasasının ortadan kalkması,
- g) Geçmişteki alacakların tahsil ediliş biçiminin, alacak portföyünün nominal değerinin tamamının tahsil edilmeyeceğine işaret etmesi.

3. İşletmenin menkul kıymetlerinin artık halka arz edilmiyor olması nedeniyle aktif piyasasının ortadan kalkması, değer azalışının kanıtı değildir. Tek başına, bir bankanın kredi notunun düşmesi, değer azalışının kanıtı değildir, ancak mevcut diğer bilgiler dikkate alındığında, değer azalışının kanıtı olabilir.

4. Vade sonuna kadar elde tutulacak menkul kıymetlerde değer azalışlarının ve tahsil edilememe riskinin muhasebeleştirilmesinde aşağıdaki esaslara uyulur:

- a) İskonto edilmiş değer üzerinden kayıtlı, vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerin sözleşmedeki vadelere göre, vadesi gelen tüm tutarların tahsil edilememesi ihtimali varsa, değer azalışı veya şüpheli alacaklardan dolayı bir zararın oluştuğu sonucuna varılır. Zararın tutarı, finansal aracın yürürlükteki orijinal faiz oranına göre iskonto edilmiş, gelecekte beklenen nakit akışlarının şimdiki değeri ile menkul kıymetin defter değeri arasındaki fark kadardır. Kısa vadeli alacaklara ilişkin nakit akışları genellikle iskonto edilmez. Menkul kıymetin defter değeri, doğrudan doğruya veya bir karşılık hesabı kullanılarak tahmin edilen geri

alınabilecek tutara düşürülür. Zararın tutarı dönem kâr/zararına kayıt edilmelidir (IAS 39 madde 111).

b) Menkul kıymetlerin değer azalışı ve tahsil edilememe durumu ayrı ayrı ölçülmelidir. Ancak, bir grup benzer menkul kıymetin tek tek değer azalışı söz konusu değilse değer azalışı ve tahsil edilememe durumu portföy bazında ölçülebilir (IAS 39 madde 112).

c) İskonto edilmiş değer üzerinden kayıtlı bir menkul kıymetin değer azalışı, finansal varlığın cari faiz oranı kullanılarak ölçülür. Cari piyasa faiz oranlarına göre iskonto etmek, normalde iskonto edilmiş değere göre değerlendirilen menkul kıymetleri gerçeğe uygun değere göre değerlemeye zorlar. Eğer vade sonuna kadar elde tutulacak menkul kıymetin değişken bir faiz oranı varsa, geri alınabilecek tutarın tespitinde kullanılacak uygun iskonto oranı, sözleşmeye göre belirlenen yürürlükteki cari faiz oranı /oranlarıdır. İşletme, bu şekilde gerçeğe uygun değer hesaplamak yerine, değer azalışını, bir finansal aracın gerçeğe uygun değerini esas alıp gözlemlenebilir bir piyasa fiyatı kullanarak tespit edebilir. Eğer bir menkul kıymet için teminat alınmışsa ve haciz imkanı varsa, değer azalışı teminatın gerçeğe uygun değeri esas alınarak saptanır (IAS 39 madde 113).

d) Eğer bir sonraki dönemde değer azalışında veya şüpheli alacak tutarında borçlunun kredi notunda bir ilerleme olması gibi meydana gelen bir olayla da objektif olarak ilişkilendirilebilen değer azalışını ortadan kaldıran bir azalma olursa, bu miktara eşit karşılık iptal edilir. Bunun için; ortadan kalkan değer azalışı ya doğrudan doğruya ilgili menkul kıymet hesabının borcuna yazılarak veya daha önce karşılık ayrılmış ise bu karşılık iptal edilerek sonuç hesaplarına kâr olarak yazılır. Bu yolla yapılan düzeltme sonucunda, menkul kıymetin defter değerinin, iskonto edilmiş değeri aşmaması gerekir. Düzeltme tutarı dönem kâr/zararına *konusu kalmayan karşılıklar* olarak dahil edilir (IAS 39 madde 114).

e) Gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülememesinden ötürü gerçeğe uygun değer üzerinden kayıtlı olmayan herhangi bir menkul kıymetin defter değeri, beklenen net nakit akımının analizi esas alınarak değer azalışının izlerini bulmak için her bilanço döneminde tekrar gözden geçirilir. Eğer değer azalışına dair bir işaret varsa, böyle bir menkul kıymette meydana gelen değer azalışının tutarı; benzer bir menkul kıymetin piyasadaki cari faiz oranına göre iskonto edilmiş, gelecekte beklenen nakit akımlarının şimdiki değeri ile menkul kıymetin defter değeri arasındaki geri alınabilir tutar olan fark kadar olur (IAS 39 madde 115).

5. Bir menkul kıymetin tahmini geri alınabilecek tutarı bir kere kaydedildikten sonra, geri alınabilecek olan tutarı ölçmek amacıyla gelecekteki nakit akımlarını iskonto etmek için kullanılan faiz oranı esas alınarak faiz geliri kaydedilir. Buna ilaveten, değer azalışının ilk kaydından sonra izleyen mali rapor dönemlerinde bu menkul kıymet, daha fazla değer azalışı olup olmadığını görmek için tekrar gözden geçirilir (IAS 39 madde 116).

6. Gerçeğe uygun değere göre yeniden değerlendirilen menkul değerlerde,

a) Gerçeğe uygun değer üzerinden kayıtlı bir menkul kıymetle ilgili bir zarar, doğrudan özkaynaklara eklenmişse ve bu menkul kıymetin değer kaybettiğine dair objektif bir kanıt varsa, doğrudan özkaynaklara eklenmiş olan toplam zarar, menkul kıymet kayıttan çıkarılmış bile olsa, özkaynaklardan çıkartılıp, dönem kâr/zararında gösterilmelidir (IAS 39 madde 117).

b) Özkaynaklardan çıkartılıp dönem sonuçlarında gösterilmesi gereken tutar, elde etme maliyeti ile sermaye araçları için gerçeğe uygun değer veya borçlanma araçları için geri kazanılabilir tutar arasındaki farktan daha önce kâr/zarara kaydedilmiş olan bir varlığın değer azalışı düşüldükten sonra kalan tutar kadardır. Gerçeğe uygun değer üzerinden yeniden ölçülmüş bir borçlanma aracının geri alınabilir tutarı, benzer bir menkul kıymet için cari piyasa faiz oranları üzerinden iskonto edilmiş, gelecekte beklenen nakit akımlarının şimdiki değeri kadardır (IAS 39 madde 118).

c) Eğer sonraki bir dönemde gerçeğe uygun değer üzerinden kayıtlı bir menkul kıymetin gerçeğe uygun değeri veya geri kazanılabilir değeri artarsa ve bu artış, değer düşüklüğü zararının kar/zararda gösterilmesinden sonra meydana gelen bir olayla objektif olarak ilişkilendirilebiliyorsa, bu zarar dönem net/zararına dahil edilmiş olan iptal edilen karşılık tutarlarıyla, ters kayıtlı mahsup edilir (IAS 39 madde 119).

6. Finansal Duran Varlıkların Değerlemesinde Uygulanacak

Muhasebe Politikaları

Bağlı menkul kıymetler, iştirakler ve bağlı ortaklıklardan oluşan finansal duran varlıkların değerlendirilmesinde uygulanacak esaslar aşağıdaki gibidir.

Borsada işlem gören bağlı menkul kıymetler, satılmaya hazır menkul kıymetler niteliğinde olduğundan, borsa değeri (piyasa değeri) ile değerlendirilir. Borsa değerinin olmaması durumunda, hisse senetleri, alış bedeli ile değerlendirilir. Getirisi belirli vadeye bağlı menkul kıymetlerde ise, değerlemeye esas bedel, iktisap tarihinden, değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden getiri kısmının alış bedeline eklenmesi suretiyle hesaplanır.

Önemli etkinlik olan iştiraklere yapılan yatırımlar, yakın bir gelecekte satılmak amacıyla yapılmadıkça veya yatırımcıya fon akışını engelleyen önemli kısıtlamalar olmadığı sürece *özkaynak yöntemiyle* değerlendirilir. Yakın bir gelecekte satılmak amacıyla yapılan veya yatırımcıya fon akışını engelleyen önemli kısıtlamaların bulunduğu önemli etkinlik taşıyan iştirakler ile önemli etkinlik taşımayan iştirakler *maliyet yöntemiyle* veya vadeye kadar elde bulundurulacak menkul kıymetlerin değerlendirilmesindeki esaslara göre değerlendirilir.

Özkaynak yönteminde, iştirakin maliyet bedeli, yatırım yapılan ortaklığın özkaynağından işletmenin payına düşen kısmı gösterecek şekilde, artırılır veya azaltılır. Bu işlem yapılırken, işletmenin payına düşen net kâr veya zarar gelir tablosu hesaplarına alınır. Buna karşılık yatırım yapılan ortaklığın özkaynak kalemlerindeki net kâr dışındaki artışlardan işletmeye düşen pay ise niteliklerine göre sermaye yedeklerinin ilgili hesabında gösterilir. Yatırım yapılan ortaklıktan alınan kâr payları iştirak tutarından düşülür.

Özkaynak yönteminde, iştirakin mevcut son finansal tabloları kullanılır.

İşletmenin, bağlı ortaklık niteliğinde bir yatırım sahibi olması halinde, konsolidasyon yöntemi uygulanmak suretiyle; işletme ile bağlı ortaklığın/ortaklıkların konsolide bilanço, konsolide gelir tablosu ve bu tabloların eki diğer finansal tablolar düzenlenir.

İşletme, konsolidasyon öncesi finansal tablolarında, bağlı ortaklıkları özkaynak yöntemi ile muhasebeleştirir.

Bağlı menkul kıymetlerin, iştiraklerin ve bağlı ortaklıkların satılmaya hazır menkul kıymetler kapsamında yer alması nedeniyle borsa fiyatına göre değerlendirilmesi durumunda dönem içinde finansal varlıkların borsa değerinde meydana gelen artışlar, pasifte özkaynak grubunda "*Borsada Olağan Değer Artışları*" kaleminde izlenmesi uygun olur. Her ne kadar, IAS 39 nolu standartta satılmaya hazır menkul kıymetlerin borsa değer artış karlarının cari dönemin karına veya özkaynaklardaki fona kaydetme seçeneği varsada, finansal duran varlıklar uzun vadeli yatırım niteliği taşıdığından borsa değer artış karlarının pasifte fonda izlenmesi daha uygun olur. Diğer taraftan bu yatırımların borsa değerinin, edinme maliyetinin altına düşmesi halinde aradaki farkın ihtiyatlılık ilkesi gereği doğrudan borsa değer azalışları olarak zarar kaydedilmesi uygun olur. Ancak, geçmiş dönemlerden gelen bilanço pasifinde "*Borsada Oluşan Değer Artış Fonları*" mevcutsa, cari dönemde ortaya çıkan borsa değer azalışları önce bu fondan mahsup edilmeli ve mahsup edilmeyen kısım doğrudan zarar yazmalıdır.

7. Çıkarılmış Menkul Kıymetlerin Muhasebeleştirilmesinde Uygulanacak Muhasebe Politikaları

İşletme tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin muhasebeleştirilmesinde aşağıdaki kurallara uyulur:

1. İşletme tarafından ihraç edilen menkul kıymetler nominal değerleri ile muhasebeleştirilir.

2. Çıkarılmış menkul kıymetler, nominal değer altında satılmış ise (vadesinde ödenecek çıkarılmış menkul kıymetlerin tutarı, alınan borç tutarından fazla ise) fark, *menkul kıymet ihraç farkları* (iskontoları) olarak pasifte, çıkarılmış menkul kıymetler bölümünde bir indirim ur-suru olarak gösterilir.

3. Menkul kıymet ihraç farkları, menkul kıymetin vadesine kadar olan süre içinde faiz giderlerine aktarılarak itfa edilir.

8. Sonuç

Menkul kıymetlerin izlenmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan muhasebe politikaları IAS 32 ve 39'da belirlenmiştir. İştiraklerin muhasebeleştirilme esasları IAS 28 ve konsolide tablolar ve yavru şirketlerdeki (Bağlı ortaklıklar ve konsolidasyon kapsamındaki diğer şirketler) payların muhasebeleştirilmesindeki esaslar ise IAS 27 nolu standartlarda düzenlenmiştir. İşletmelerin, alım satım amaçlı menkul kıymetler, satılmaya hazır menkul kıymetler ve vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerin muhasebeleştirilmesinde bu esaslara uyması ve uyguladıkları muhasebe politikalarını dipnotlarda açıklaması gereklidir. Aynı şekilde bağlı ortaklıklar ve iştiraklerin değerlendirilmesinde ve muhasebeleştirilmesinde Uluslararası Muhasebe Standartlarına uyulması ve uygulanan muhasebe politikalarının dipnotlarda açıklanması gerekir.

Kaynakça

- IAS 39 "Financial Instruments: Recognition and Measurement", International Accounting Standards Committee, London, 2001.
- IAS 32 " Financial Instruments Disclosure and Presentation", International Accounting Standards Committee, London, 2001.
- IAS 28 "Accounting for Investments in Associates", International Accounting Standards Committee, London, 2001.
- IAS 27 "Consolidated Financial Statements and Accounting for Investments in Subsidiaries", International Accounting Standards Committee, London, 2001.
- ÖRTEN Remzi ve İpek ÖRTEN, "Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları" Gazi Kitabevi:2001.